

Nr 15

Utlåtande i anledning av väckta motioner om allmän försäkring mot skada genom brott.

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 26 i första kammaren av herr *Blomquist* samt nr 43 i andra kammaren av herr *Sjöholm m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till lagstiftning om försäkring mot brott.

Motionerna

I motionerna framhålles att brister vidlåder vårt rättssystem i fråga om möjligheterna att hålla dem skadeslösa som förfördelas genom brott. I flertalet fall representerar enligt motionärerna ett domstolsutslag intet värde för den skadeståndsberättigade. Motionärerna betecknar som ett missförhållande att det allmännas fordran på bötesbelopp är införselberättigat medan den skadelidandes anspråk saknar denna rätt men avvisar tanken att föreskriva införselrätt för skadeståndsfordringar.

Härefter anför motionärerna :

Det utomordentligt angelägna kravet på att den genom brott förfördelade — i första hand genom angrepp på den kroppsliga integriteten — blir åtminstone ekonomiskt gottgjord bör i stället tillgodoses genom någon form av allmän försäkring. Rättssamhället, upprättat och funktionerande genom medborgarnas skatte-medel, bör tillförsäkra allmänheten ett så fullgott rättsskydd som det över huvud taget är möjligt att åstadkomma. I fråga om möjligheterna att hålla offren för brottsliga handlingar ekonomiskt skadeslösa kan ett sådant fullgott skydd relativt lätt upprättas och upprätthållas genom ett system som innebär att av domstol utdömda skadestånd förskottas av statsverket till den skadelidande, varefter staten i vanlig ordning övertar fordringen mot den ersättningskyldige. Sannolikt vore den bästa utformningen härvidlag att "brottsförsäkringen" inordnades under den allmänna försäkringen och administrerades av de myndigheter som har denna om hand. Den ytterligare avgift som här skulle behöva debiteras skulle bli mycket blygsam. Eventuell vinst å rörelsen borde anslås till allmänt brottsförebyggande ändamål, förslagsvis till en fond för underlättande av frivivna fångars återanpassning i samhället.

Gällande rätt

Enligt 6 kap. 1 § strafflagen skall skada som någon genom brott tillfogat annan gäldas av den brottslige, vare sig brottet skett med uppsåt eller av vållande. För den

händelse den skadelidande medverkat till skadan genom eget vållande, skall skadeståndet jämkas efter vad som prövas skäligt. I 6 § samma kapitel stadgas att om skada är gjord av person under 15 års ålder eller som handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, han är pliktig att ersätta skadan endast om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt.

I svensk rätt förekommer bestämmelser, som avser att förmå en brottsling att ersätta den skada han orsakat genom sitt brott. Användningsområdet för särskilda föreskrifter om skadeståndsbetalning är enligt brottsbalken betydligt vidsträcktare än tidigare. Föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighets fullgörande kan sålunda meddelas vid villkorlig frigivning (brottsbalken 26 kap. 15 §), vid villkorlig dom (27 kap. 5 §), vid skyddstillsyn (28 kap. 6 §) samt vid vård utom anstalt efter dom å ungdomsfängelse (29 kap. 7 §) eller internering (30 kap. 10 §). Under förarbetena till dessa bestämmelser förordade departementschefen att skadeståndsföreskrifter skulle meddelas i större utsträckning än dittills skett men underströk samtidigt angelägenheten av att den dömda icke ålades så stora avbetalningar på skadeståndet att hans vilja och förmåga till återanpassning försvagades (prop. 1962:10 s. C 304). I detta sammanhang må jämväl erinras om att skadestånd i motsats till exempelvis böter icke kan uttas genom införsel.

Enligt 8 kap. lagen om behandling i fängvårdsanstalt får den som undergår fängelse i tre månader eller på kortare tid eller behandling i skyddstillsynsanstalt fritt förfoga över arbetspremiemedel och andra arbetsinkomster. Annan intagens medel skall fördelas i två delar, disponibla medel och besparade medel. Disponibla medel må av den intagne användas till bl. a. gäldande av skadestånd.

Alltsedan budgetåret 1948/49 har å riksstaten funnits uppfört ett särskilt anslag under den nuvarande rubriken Ersättning för skador vållade av vissa rymlingar m. fl. För närvarande tages anslaget i anspråk för utbetalning av ersättning för skador, som vållats av personer intagna på fängvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare m. m. Ersättning utgår för skada, förorsakad av intagen som rymt från anstalten eller lämnat denna som frigångare eller erhållit permission. Ersättning utgår också för skada vållad av ungdomsvårdsskoleelev, som vårdas utom skola samt av alkoholmissbrukare, som intagits på allmän vårdanstalt men bor på inackorderingshem eller åtnjuter familjevård.

Anslaget uppgår för innevarande budgetår till 100 000 kr.

Vissa betänkanden m. m.

1945 års försäkringsutredning har i sitt principbetänkande rörande försäkringsväsendet (SOU 1949: 25) framhållit, att en vidsträckt utbredning av skadeförsäkring ur samhällsynpunkt ter sig i hög grad önskvärd, vilket framför allt gäller skador som eljest skulle ställa den enskilde inför oöverstigliga ekonomiska svårigheter eller vålla bestående rubbningar i företagsamheten. Enligt utredningen har samhäl-

let ett allmänt ansvar såväl för den enskilde medborgaren som för det ekonomiska livet, och ett viktigt led i uppfyllandet av detta ansvar måste anses vara att befrämja en sund och ändamålsenlig utveckling av skadeförsäkringen.

Sedan utredningen funnit att en allmän obligatorisk ansvarighetsförsäkring möter alltför stora praktiska svårigheter, har utredningen ansett det böra övervägas, om icke betalningsskyldigheten för varje större skadestånd — med de inskränkningar som kan befinnas nödvändiga eller lämpliga — borde överflyttas på det allmänna till den del skadeståndet överstiger någon viss tämligen hög summa. Utredningen, som föreslår att åt särskilda sakkunniga överlämnas att närmare pröva detta uppslag, har något utfört de synpunkter som enligt dess mening bör beaktas vid prövningen. Utredningen finner, att då det gäller brandskador och sjöhaverier ägaren bör skydda sig genom brand- respektive sjöförsäkring och att han också i regel gör detta. Det föreligger därför, anser utredningen, icke, i varje fall av hänsyn till den skadelidande, någon anledning för det allmänna att över huvud taget ikläda sig ersättningsplikt vid sådana skador. Då man å andra sidan starkt kan ifrågasätta lämpligheten av att från det allmännas betalningsskyldighet utesluta vissa slag av egendomsskador men ersätta andra, bör man måhända inskränka sig till att införa den avsedda ersättningsformen endast beträffande personskador. Även beträffande sådana tänker sig utredningen vissa begränsningar. Att den skadelidande medverkat till skadan eller underlåtit att efter förmåga sörja för avvärijande eller minskning av denna synes utredningen böra utgöra en grund för inskränkning av det allmännas prestationsskyldighet. Vidare anser utredningen, att det allmännas åtagande bör begränsas till sådana fall där en laglig rätt till skadestånd föreligger. Utredningen anser det också böra övervägas, om och i vad mån det allmännas förpliktelse bör inskränkas vid skadefall, för vilka ersättning utgår på grund av försäkring, i varje fall då fråga är om obligatorisk försäkring. Undantag bör enligt utredningen övervägas jämväl beträffande skador, för vilka innehavare av järnväg eller ägare av luftfartyg enligt lag eller författning är skyldig att gälda skadestånd, och eventuellt även i andra speciella fall. Slutligen anser utredningen, att ersättning bör givas endast i den mån skadan överstiger visst belopp. Beträffande storleken av den bottensumma, som skulle undantagas från det allmännas förpliktelse, har enligt betänkandet diskussionsvis framförts ett belopp av 1 000 kr. Till anordningen hör, att det allmänna skulle äga regressrätt mot den skadeståndsskyldige i viss utsträckning, nämligen i regel då denne orsakat skadan med uppsåt eller av grov vårdslöshet. Kostnaden för ersättningarna skulle, fränsett regressvis inflytande medel, bestridas av skattemedel. Storleksordningen av den årliga kostnaden anger utredningen genom att nämna beloppet fem miljoner kronor.

Beträffande försäkringsutredningens uppslag, att det allmänna skulle övertaga betalningsskyldigheten för skadestånd i viss omfattning, invänder *professor Ivar Strahl* i en förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område (SOU 1950: 16), att det är svårt att förstå, varför det belopp, som det allmänna skulle anslå för detta ändamål, skall tillfalla just sådana skadelidande som äger ett skadeståndsanspråk mot någon. Strahl fortsätter :

Dessa äro dock på det hela taget mindre i behov av hjälp från det allmänna än sådana som lida skada utan att därpå kunna grunda något anspråk mot annan. Icke heller är det lätt att inse, varför det allmänna skulle lämna dem som ha låg arbetsförtjänst och därför måhända ej vid förlust av arbetsförmågan under en kortare tid lida skada uppgående till exempelvis 1 000 kr. utan ersättning men däremot med fulla beloppet minus 1 000 kr. ersätta arbetsförmågan hos den vars arbetsförtjänst är stor. I den mån den senares skada beror på att han har ovanligt hög arbetsinkomst torde med fog kunna sägas vad utredningen anfört beträffande brand- och sjöskada, nämligen att det bör ankomma på honom själv att skydda sig genom försäkring.

Även den stundom framförda tanken att det allmänna skulle bereda ersättning av statsmedel för skada som tillfogats genom brottslig gärning synes böra avvisas. Det är svårt att inse, varför den omständigheten att skadan orsakats genom brottslig gärning skall föranleda att det allmänna gäve ersättning. Varför skulle den som skadats genom mordbrand ha ersättning av statsmedel men icke den som skadats av blix? Och varför skulle skattebetalarna bekosta ersättning åt en av tåg påkörd om föraren varit vållande men icke annars? Tanken skulle icke vara bättre grundad, om ersättningen toges av bötesmedel eller annat som influtit i statskassan på grund av andra brott än det ifrågavarande. Ty genom att dessa tillgångar undandrogenes den allmänna budgeten skulle ersättningarna ändock komma att belasta denna, d. v. s. skattedragarna.

Beträffande vilka åtgärder som skulle kunna vidtas för att tillgodose de skadeståndsberättigade anför Strahl i samma utredning:

En regel om införsel för skadestånd på grund av brott kunde tänkas formad så, att domstolen skulle, när det från kriminalpolitisk synpunkt ansåges lämpligt eller i allt fall icke olämpligt, äga bestämma en betalningsplan som kunde förverkligas genom införsel. Domstolen skulle ha att se till att den dömde icke bleve över hövan betungad och därför kunna inskränka införseln till en del av skadeståndet. Man kunde tänka sig, att domstolen när den utdömde skadeståndet tillika, i den mån det kunde ske utan men för den dömdes anpassning i samhället och utan att han bleve oskäligt betungad, skulle äga medgiva att den skadeståndsberättigade finge erhålla införsel till gäldande av skadeståndet eller del därav med högst visst belopp för månad eller annan tid som domstolen bestämde. Genom möjligheten till införsel enligt i huvudsak dessa regler skulle förrådet av reaktionsmedel mot brottsligheten ha berikats med ännu ett, vilket skulle ha karaktären av arbete i frihet till gottgörelse av skadan eller del därav. Ehuru till motivering för införande av denna möjlighet till införsel främst synes böra anföras dess nytta från straffrättslig synpunkt, är det givet, att möjligheten även skulle vara av värde för de skadeståndsberättigade.

En ytterligare åtgärd för att tillgodose de skadeståndsberättigade torde förtjäna övervägas. Det har i det föregående nämnts, att enligt äldre rätt målsäganden bereddes gottgörelse genom att han erhöll *böterna* eller andel i dem. Numera har lagstiftningen övergått till en på sätt och vis motsatt ståndpunkt. Böter utdömas vid sidan av skadestånd, de tillfalla kronan och kunna indrivnas genom införsel samt hot om förvandlingsstraff. Skadeståndsfordringar äro därför ofta utsatta för en övermäktig konkurrens från de statliga bötesanspråkens sida. Detta synes icke motiverat. Från straffrättslig synpunkt är det visserligen angeläget, att den dömde förmås att betala bötesbeloppet men däremot icke att detta belopp tillfaller kronan. Det synes icke finnas något hinder mot att låta målsäganden tillgodonjuta böterna, om det blott fasthålls att böterna äro en offentlighetsrättslig påföljd som till förutsättningar och belopp helt följer straffrättsliga regler och alltså ådömes oberoende av målsägan-

dens yrkande och med belopp som icke rättar sig efter måttet av den skada han lidit. Det kan därför förtjäna övervägas att införa bestämmelser av innehåll, att om någon av domstol tillerkänts skadestånd på grund av brott, han skall äga utfå skadeståndet av kronan i den mån böter som guldits på grund av brottet förslå därtill. Kronan kunde berättigas att söka sitt åter av den skadeståndsskyldige. Enahanda kunde stadgas angående förverkad egendom.

Genom sådana bestämmelser skulle staten i viss omfattning garantera utfående av skadestånd på grund av brott. Mot en garanti av denna omfattning kunde icke riktas de erinringar, som — — — framställts mot den vidaregående tanken att staten skulle på ett eller annat sätt garantera skadeståndsanspråk på grund av brott över huvud. Den nu ifrågasatta anordningen innebär nämligen blott, att statens anspråk på böter eller förverkad egendom sättes i efterhand i förhållande till målsägandens skadeståndsanspråk.

Lagberedningen har i sitt betänkande *Utsökningsrätt III*, Exekution i lön, beneficium m. m., SOU 1964: 57, ingående behandlat frågan om införsel bör öppnas även för krav beträffande skadestånd på grund av brott. Härvidlag torde utskottet få hänvisa till redogörelsen å s. 6—9 i utskottets utlåtande nr 38 år 1966.

Arbetet på en samnordisk lagstiftning om det allmännas skadeståndsansvar, principalansvaret och arbetstagares skadeståndsansvar samt barns och föräldrars skadeståndsskyldighet har under de senaste åren förts avsevärt framåt. Vid överläggningar under år 1965 mellan företrädare för justitieministerierna i resp. länder har på grundval av föreliggande utredningsförslag utarbetats sinsemellan sakligt nära överensstämmande förslag till lagbestämmelser på detta område. Inom justitiedepartementet förbereds f. n. ett *förslag till lag med allmänna bestämmelser om skadestånd*. Avsikten är att i en sådan lag ta upp dels de allmänna skadeståndsregler som nu finns i 6 kap. strafflagen, dock med vissa ändringar i reglerna om barns och föräldrars skadeståndsansvar, dels bestämmelser om stats och kommuns skadeståndsansvar samt om det allmänna principalansvaret och om anställds skadeståndsskyldighet. Arbetet bedrivs med sikte på att proposition i ämnet skall kunna föreläggas 1967 års riksdag.

Historik

Frågan om målsägandens möjlighet att utfå skadestånd har, liksom angränsande spörsmål, upptagits till övervägande vid flera tidigare tillfällen och i skilda sammanhang. I detta utlåtande anser sig utskottet kunna begränsa sig till en mer allmänt hållen redogörelse för de senaste årens behandling i riksdagen av frågan om ersättning av allmänna medel för skador som vållats genom brottsligt förfarande. I övrigt torde utskottet få hänvisa till den ingående redogörelsen å s. 6—15 i utskottets utlåtande nr 12 år 1964.

Vid 1961 års riksdag hemställdes (motion I: 164) att riksdagen måtte anhålla om en förutsättningslös utredning av frågan om säkerställande av rätten till skadestånd med sikte på antingen en obligatorisk försäkring eller statens övertagande av ansvar för personskada, då skadevällaren icke kunde utge gottgörelse.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 25 år 1961 avstyrkte *första lagutskottet* bifall till motionen och anförde därvid bl. a. följande.

Vad först gäller möjligheten att försäkringsvägen förbättra de skadelidandes situation kommer som alternativ i betraktande dels en allmän, obligatorisk ansvarsförsäkring, dels en motsvarande skadeförsäkring. Som framhållits av 1945 års försäkringsutredning skulle införandet av en obligatorisk ansvarsförsäkring erbjuda avsevärda praktiska svårigheter. Det synes utskottet knappast lämpligt att föreskriva sådan försäkring under andra förutsättningar än hittills, nämligen i anslutning till särskild skadeståndsrättslig reglering beträffande viss verksamhet.

Om försäkringsvägen skall beträdas, ifrågakommer då snarare en obligatorisk skadeförsäkring. Det bör härvid erinras om att genom socialförsäkringarna beretts ett grundläggande skydd mot de ekonomiska följderna av personskador, vilket kompletteras av bland annat trafikförsäringen samt den frivilliga pensions- och olycksfallsförsäringen. Det totala skyddet mot personskada får därför redan nu anses vittgående. Viss förbättring av det totala skyddet kan förväntas genom utbyggnad av socialförsäkringssystemet och genom utvecklingen på den frivilliga försäkringens område. Fördelar i berört hänseende torde även komma att vinnas som följd av pågående lagstiftningsarbete inom skadeståndsrätten.

Vad därefter angår möjligheten att staten skulle åta sig garanti för skadeståndsbetalningen är först att märka att motionären härvidlag inskränkt sitt förslag då han ansett behövt att statsgarantien begränsas till att gälla personskada, vars värde överstiger 2 000 kronor. Beträffande personskadorna är som förut antytts det på försäkringsbas existerande skyddet vittgående. Det synes vid sådant förhållande nödvändigt att ställa stora krav på motiveringen för ett användande av allmänna medel till en statsgaranti för skadestånd vid personskada, då en dylik anordning skulle innebära att anlita medel av allmänna medel gjordes på särskilt sätt beroende av orsaken till skadan, medan den i sammanhanget naturliga behovssynpunkten kom att träda i bakgrunden.

Motionären har som särskilt stötande framhållit fall, då skada på person eller egendom vållats av minderåriga eller asociala personer, emedan dessa personer nästan alltid helt saknar möjlighet att utge ersättning. I anslutning härtill må nämnas, att de skador sådana personer vållar till stor del är saksador samt att i den mån fråga är om personskador, dessa i alldeles övervägande antalet fall stannar under den av motionären föreslagna värdegränsen. Statsgaranti enligt motionärens förslag skulle alltså ha mycket begränsad effekt, såvitt avser skada, som vållats av personer inom nämnda kategorier. Ytterligare kan här nämnas att det i någon mån är sorjt för att kompensation erhålles i hithörande fall genom att medel årligen brukar anslås till ersättning för vissa skador som vållats av personer intagna på fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, mentalsjukhus och vårdanstalter för alkoholmissbrukare.

Utskottet vill ej bestrida att på en eller annan punkt ett vidgat användande av statsmedel till skadeståndsbetalning kan te sig befogat även i fall, där staten icke är skadeståndsskyldig enligt gällande rätt. Utskottet finner dock ej tillräckliga skäl nu föreligga för införande av den generella statsgaranti beträffande vissa skadestånd som motionären ifrågasatt.

Under hänvisning till det anförda får utskottet som sin mening uttala, att närmare utredning i det av motionären angivna syftet utan olägenhet bör kunna anstå i avvaktan på den fortsatta utvecklingen inom skadeståndsrättens och försäkringsväsendets områden.

Sedan vid 1963 års riksdag föreslagits (motionerna I: 530 och II: 639) en skyndsamt prövning av frågan om ersättning av allmänna medel för skada genom brott, yttrade första lagutskottet (utl. nr 8) bl. a. följande.

Utskottet delar motionärernas uppfattning, att det är angeläget att de som blir offer för brott i största möjliga mån får gottgörelse för dem åsamkade skador. En sådan inställning kommer till uttryck redan i strafflagens allmänna bestämmelser om skadestånd ävensom i lagarna om villkorlig dom och om villkorlig frigivning. I ovan berörda regler om domstols befogenhet att i samband med villkorlig dom meddelad föreskrift om tid och sätt för erläggande av ådömt skadestånd kommer denna strävan till ett mera konkretiserat uttryck. Emellertid må framhållas att de medel, som sålunda står till buds för att främja fullgörandet av skadeståndsskyldighet, mången gång saknar praktisk betydelse för den skadelidande på grund av att den förpliktade saknar förmåga att gälda skadeståndet.

I fråga om vissa, genom brott åsamkade skador gottgöres emellertid den skadelidande tämligen effektivt genom samhälleliga åtgärder. Härutinnan må särskilt nämnas den obligatoriska trafikförsäkringen och den allmänna socialförsäkringen. I icke ringa utsträckning förekommer även att samhällsmedlemmarna på eget initiativ skyddar sig mot förlust på grund av sådana skador, varom här är fråga, genom exempelvis stödförsäkring. I förevarande sammanhang må även erinras om att ersättning för skador, som uppkommit genom brott, i viss utsträckning utgives direkt av allmänna medel i det att sådana medel årligen anslås till ersättning för skador, som vållats av vissa rymlingar m. fl. Möjligheten att på detta sätt gottgöra genom brott drabbade personer har fortlöpande utvidgats.

Även om det sålunda i ej ringa utsträckning tillskapats skydd mot skador, varom här är fråga, är det dock uppenbart, att den skadelidande alltjämt i många fall själv får bära den skada eller förlust, som kan ha drabbat honom på grund av annans brottsliga förfarande. Frågan blir då om staten i sådana fall skall, såsom motionärerna förordar, träda emellan och hålla den drabbade skadeslös. Utskottet vill ej bestrida, att skäl kan anföras härför, framför allt i ömmande fall. Emellertid kan å andra sidan vägande, såväl praktiska som principiella invändningar resas mot en generell ersättningskyldighet för staten i fråga om skador, som uppstått genom brott och som icke kan ersättas av skadevällaren. Genom en dylik anordning skulle allmänna medel endast komma till användning för gottgörande av skador, som uppkommit under vissa speciella omständigheter, nämligen genom brott. Med lika stort fog skulle det emellertid kunna göras gällande, att staten borde inträda hjälpende i många andra fall då någon oförskyllt drabbats av skada. Ur den skadelidandes synpunkt måste det nämligen te sig tämligen likgiltigt, huruvida den skadevällande handlingen juridiskt innefattar brottslig gärning, grov vårdslöshet eller ursäktligt slarv eller om den kan hänföras till ren olyckshändelse. I detta sammanhang må även uppmärksammas att de skador, varom här är fråga, ofta är av mycket skiftande art.

Såsom redan framgår av det nyss sagda utgör den av motionärerna väckta frågan ett mycket svårlost problem. Med hänsyn till att möjligheterna att av allmänna medel utgiva ersättning för skador på grund av brott av rymlingar och liknande kategorier alltmera ökats och då det får antagas, att denna särskilda form för skadeersättning kan komma att vidgas och fortlöpande vara föremål för uppmärksamhet, anser sig utskottet, som i detta sammanhang jämväl beaktar att försäkringsskyddet på förevarande område får förutsättas bli alltmera omfattande och effektivt, vare sig det sker på enskilt initiativ eller genom det allmännas försorg, icke kunna förorda en utredning i det av motionärerna angivna syftet.

Utskottet vill slutligen erinra om att frågan, huruvida införselinstitutet i en eller annan form skall kunna komma till användning även för indrivning av andra fordringar än som nu omfattas av införsellagen, är under övervägande av lagberedningen. Dess ställningstagande härutinnan kan, enligt vad utskottet inhämtat, väntas måhända före innevarande års utgång. Nämnade fråga saknar icke praktisk betydelse i förevarande sammanhang. Därest det skulle öppnas möjlighet att genom införsel uttaga skadestånd, skulle den skadelidande komma i ett gynnsammare läge än det som nu är för handen.

Utlåtandet, som utmynnade i en hemställan om avslag å motionerna, godkändes av riksdagen.

Vid 1964 års riksdag väcktes tre stycken motionspar (I: 213 och II: 260, I: 434 och II: 465 samt I: 586 och II: 711) som samtliga behandlade frågan om ersättning av allmänna medel för skador som vållats genom brottsligt förfarande. Motionerna behandlades i ett gemensamt utlåtande, *första lagutskottets utlåtande nr 12 år 1964*. Efter en redogörelse för motionernas innehåll och viss detaljkritik mot motionärernas förslag tog utskottet upp frågan om statens skadeståndsansvar och anförde i utlåtandet följande.

I principiellt hänseende kan invändas att det är i viss mån oegentligt att härleda ansvaret just ur det förhållandet, att statsmakten söker förebygga vissa skadebringande gärningar genom att stämpla dem som brott. För den skadelidande torde det i allmänhet vara av mindre vikt huruvida skadan åstadkommits genom brott eller på annat sätt. Det för honom avgörande är hur kännbart skadan träffar honom i personligt eller ekonomiskt hänseende. En statlig garanti till stöd för den som oförskyllt lidit skada finge därför utformas mera med hänsyn till den skadelidandes förhållanden än till de omständigheter, varunder skadan inträffat. En statsgaranti efter nu angivna linjer skulle naturligen ej omfatta skador för vilka försäkring finnes. En sådan avgränsning skulle emellertid få den icke önskvärda effekten, att det bleve förmånligare att icke försäkra sig då skadan ju i alla fall skulle täckas med statsmedel. En sådan utveckling skulle kunna motverkas endast genom att riskförsäringen gjordes obligatorisk. Då därmed behovet av ett statligt ansvar skulle bortfalla, får garantiformen och försäkringsformen behandlas som alternativa lösningar, vilka utesluter varandra. Med hänsyn till att socialförsäkringen och andra försäkringsformer redan innefattar betydande skadeskydd enligt det senare systemet torde det ligga närmast till hands att förorda en utbyggnad inom den sålunda angivna ramen. Ett ställningstagande till frågan om vad som härutinnan kan genomföras på längre sikt skulle emellertid föra alltför långt i detta sammanhang.

Emellertid är det tydligt att åtgärder av mera begränsad räckvidd bör och kan vidtagas för att i möjlig mån främja den skadelidandes intressen. Därvidlag är det i första hand angeläget att få till stånd en förbättring av målsägandens möjligheter att utsökningsvägen erhålla betalning för sin fordran. I motionerna I: 213 och II: 260 samt I: 434 och II: 465 har särskilt pekats på en utvidgning av införselinstitutets användning till att avse även skadestånd. Riksdagen har tidigare, i anslutning till vad första lagutskottet uttalat, visserligen yppat någon tvekan i fråga om lämpligheten av en sådan utvidgning men dock ansett att frågan borde prövas. Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen överväger lagberedningen, om införselinstitutet i en eller annan form skulle kunna komma till användning även för indrivning av andra fordringar än de som nu omfattas av införsellagen. Enligt vad

utskottet inhämtat är beredningens betänkande i denna del att vänta under instundande sommar. Med hänsyn härtill synes det uppenbart att särskild utredning beträffande utskottetsfrågorna icke är påkallad.

En annan väg på vilken målsägandens ställning i vissa fall kan förbättras är det f. n. tillämpade systemet med ersättning av allmänna medel för skador som vållats av rymlingar m. fl. Här har sedan länge utgått ersättning, varvid det grundläggande betraktelsesättet har varit, icke att det allmänna i princip bör bära ansvaret för skada till följd av brott, utan att staten bör bära dessa skador som ett slags omkostnad för anstaltsväsendet. Bl. a. har framhållits att faran för skador till följd av brott är särskilt stor i grannskapet av vissa anstalter och att det därför vore obilligt att just de kringboende skulle behöva löpa större risker än övriga medborgare. Uppenbarligen är det här fråga om sådana speciella förhållanden, att det allmänna i princip bör svara för att skadorna blir ersatta. Området för ifrågavarande skadereglering har vid flera tillfällen vidgats, senast år 1963. Gränsen kan sägas f. n. vara dragen så, att ersättning utgår i de fall då den skadevällande har viss anknytning till anstalt. Huruvida ytterligare utvidgning av användningsområdet för ifrågavarande anslag bör komma i fråga synes tills vidare böra prövas med ledning av efter hand gjorda erfarenheter. Frågan om en principiellt mera genomgripande förändring av ersättningsnormerna eller ett lagfästade därav synes emellertid utskottet lämpligen böra anstå till dess att den allmänna frågan om lagstiftning rörande stats- och kommuns skadeståndsansvar blivit löst.

I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionerna ej någon riksdagens åtgärd.

Vid 1966 års riksdag väcktes motioner (I: 318 och II: 384), vari bl. a. anhölls om utredning angående åtgärder för att förbättra målsägandens möjligheter att utfå skadestånd. Motionärerna framförde därvid olika förslag till frågans lösning. Sålunda ansåg motionärerna att arbetspremie åt intagen i fångvårdsanstalt utan dennes samtycke borde kunna tas i anspråk för betalning av skadestånd samt att skadestånd åtminstone i vissa fall skulle kunna uttas genom införsel. Enligt motionärerna borde emellertid även andra åtgärder övervägas för att tillgodose målsägandens anspråk såsom införande av ett försäkringssystem eller ersättning för vissa skador från det allmänna. Motionerna remitterades till riksåklagaren, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam och Sveriges advokatsamfund. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 38 år 1966 anförde första lagutskottet bl. a. följande.

Innan utskottet ingår på de i motionerna framlagda förslagen bör framhållas att utskottet självfallet delar motionärernas uppfattning om angelägenheten av att de som blir offer för brott i största möjliga mån får gottgörelse för dem åsamkade skador. Denna inställning har också kommit till uttryck i lagstiftningen. Genom brottsbalkens antagande har sålunda användningsområdet för särskilda föreskrifter om skadeståndsbetalning blivit betydligt vidsträcktare än tidigare. Vidare må särskilt nämnas det skydd för de skadelidande som vinnes genom allmän och enskild försäkring och genom systemet med ersättning av allmänna medel för skador som vållats av vissa rymlingar m. fl.

Flera av de i motionerna framförda förslagen om att stärka målsägandens möjlighet att erhålla gottgörelse måste ses i samband med pågående lagstiftningsarbete. Sålunda förberedes inom justitiedepartementet utarbetande av direktiv för en ut-

redning angående översyn av lagen om behandling i fångvårdsanstalt. Motionärernas förslag om ianspråktagande av intagens arbetspremie kan enligt utskottet bedömas först mot bakgrund av en sådan utrednings resultat. Spörsmålet huruvida möjlighet till införsel bör öppnas för krav beträffande skadestånd på grund av brott har behandlats av lagberedningen i betänkandet Utsökningsrätt III. Efter remissbehandling övervägs betänkandet för närvarande inom justitiedepartementet och riksdagen synes därför icke nu böra ta ställning till frågan. I motionerna har därjämte ånyo aktualiserats att genom försäkring skydda den skadelidande. Såsom motionärerna själva framhållit torde emellertid ett brottsförsäkringssystem medföra åtskilliga nackdelar. Utskottet har också såsom framgår av redogörelsen ovan tidigare ställt sig avvisande till tanken och de i detta ärende avgivna remissyttrandena och vad eljest förekommit har icke föranlett utskottet till ändrat ståndspunktstagande härutinnan.

Vidkommande förslaget om ersättning av det allmänna för skada åsamkad genom brott kan man icke nu ta slutlig ställning härtill utan frågan bör ses i samband med den pågående översynen av skadeståndsrätten. Utskottet delar emellertid motionärernas åsikt att skäl kan finnas att i större utsträckning än för närvarande medge ersättning av det allmänna vid personskador. Till stöd för denna uppfattning har inom utskottet särskilt påtalats det stora antalet våldsbrott och de allvarliga skador som ofta förorsakas därav. Det är emellertid ej möjligt att utan närmare undersökning avgöra under vilka förutsättningar ersättning bör utgå. Det kan enligt utskottets mening i första hand övervägas ett utbyggande av statens ansvar för skada av rymlingar till att omfatta personskador vållade t. ex. även av dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Utskottet vill förorda att vid arbetet med skadeståndsrättens utformning uppmärksamhet ägnas åt nu berörda frågor. Vad utskottet i denna del anfört torde böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Utskottet

I förevarande motioner framställs önskemål om utredning och förslag till lagstiftning om försäkring mot skada genom brott. Motionärerna förordar ett system som innebär att av domstol utdömda skadestånd förskotteras av statsverket till den skadelidande, varefter staten övertar fordringen mot den ersättningskyldige. Statsgarantien bör enligt motionärerna inordnas under den allmänna försäkringen och administreras av de myndigheter som har om hand denna.

Som framgår av redogörelsen ovan har den genom motionerna aktualiserade frågan liksom angränsande spörsmål tidigare behandlats i skilda sammanhang. Av riksdagen prövades frågan om brottsförsäkring och ersättning av det allmänna för skador som åsamkats genom brott senast i november 1966 i anledning av motioner med yrkande om utredning angående åtgärder för att förbättra målsägandes möjlighet att utfå skadestånd. I sitt av riksdagen godkända utlåtande i ärendet uttalade utskottet att frågan om ersättning av det allmänna för skada åsamkad genom brott borde ses i samband med den pågående översynen av skadeståndsrätten. Utskottet anslöt sig emellertid till motionärernas åsikt, att skäl kunde finnas att i större utsträckning medge ersättning av det allmänna vid personskador. Det kunde enligt utskottets mening i första hand övervägas att utbygga statens ansvar för skador som orsakats av rymlingar till att omfatta personskador som vållats t. ex. av dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Utskottet förordade att vid arbetet med skadeståndsrättens ut-

formning uppmärksamhet ägnades åt berörda frågor och ansåg att vad utskottet i denna del anfört borde bringas till Kungl. Maj:ts kännedom. Beträffande tanken på ett brottsförsäkringssystem anförde utskottet att ett sådant torde medföra åtskilliga nackdelar och erinrade också om att utskottet tidigare ställt sig avvisande till tanken härpå.

Någon omständighet som bör föranleda ett annat ställningstagande har icke inträffat under den korta tid som förflutit sedan frågan senast prövades av riksdagen. Utskottet kan därför ej tillstyrka bifall till motionerna.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I:26 och II:43, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 14 mars 1967

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Erik Svedberg, fröken Mattson, herrar Hjorth, Arvidson, Ernulf, fru Lindström, herrar Schött och Axel Kristiansson*;

från andra kammaren: fru Gärde Widemar*, fru Johansson, herr Ekström i Björkvik, fru Löfqvist*, herr Svensson i Vä, fru Kristensson, fröken Bergegren* och herr Gustafsson i Borås.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.